

החוקר התברבר בשטח

סיקורת ספרים

תא"ל (מיל") אלישיב שמשי כתב ספר על נושא חשוב - כיצד השפיעו טעויות ניווט של מפקדים על תוצאות קרבות ("איפה אני נמצא, לעזאזל?"). אבל לפחות הפרק בספר העוסק בקרב החרמון ב־1973 רצוף בשגיאות כה רבות, עד כי כל מסקנותיו הן חסרות ערך, ואין למפקדי צה"ל מה ללמוד מהן

אל"ם (מיל") משה גבעתי

רבים ככל האפשר כדי להצליב עדויות, לבחון תצלומי אוויר וכד'. זה גם המקום לציין שלדעתי טוב תעשה הוצאת "מערכות" אם תפרסם ספרים העוסקים בהיסטוריה הצבאית של מדינת ישראל רק לאחר שיעברו ביקורת במחלקת ההיסטוריה של צה"ל. בדרך זו היא תוכל לצמצם במידה רבה את מספר הטעויות בפרסומיה.

להלן כל הטעויות ואי־הדיוקים שמצאתי לפי סדר הופעתם בפרק:

● **"כבר בתחילת המלחמה נפל מוצב החרמון הישראלי בידי הסורים"** (עמ' 55). על מוצב החרמון הישראלי – מוצב בעל חשיבות אסטרטגית ראשונה במעלה שהיה באוקטובר 1973 בשלבי בנייה מחדש – הגנה בפרוץ המלחמה מחלקה מוקטנת של גולני. בשעה הראשונה של המלחמה תקף את המוצב גדוד צנחנים 82 של צבא סוריה שהגיע אליו במסוקים וברגל בחסות הרעשה ארטילרית. בקרב גבורה הצליחו לוחמי גולני לבלום את הסורים ולמנוע מהם לכבוש את המוצב. רק לאחר כיממה נפל המוצב. בקרבות במוצב ובסביבתו נפלו 13 לוחמים ובעלי תפקידים אחרים.

● **"לאחר ניסיון נפל של חטיבה 1 לכבוש את החרמון חזרה הוחלט בפקוד הצפון לצאת להתקפה נוספת"** (עמ' 55). ב־8 באוקטובר ניסה כוח של צה"ל לחבור למוצב החרמון, שגורל אנשיו לא היה

החרמון ("הולכים על הגובה, אבל בכיוון ההפוך", עמ' 55–64). אולם כבר בהקדמה לפרק נתקלתי בטעות קשה. וכך כותב שמשי: "כוח מגדוד 51 טעה בהתמצאות בשטח, הלך בכיוון ההפוך, וכתוצאה מכך הגדוד לא יכול היה להשלים את המשימה בכוחות עצמו". אכן פלוגה מוקטנת לא הגיעה ליעדה בשל טעות בניווט, אבל לא מהסיבה הזאת לא הצליח גדוד 51

הטעויות נובעות מכך ששמשי כתב את הפרק בהסתמך על שני מקורות בלבד - אחד מהם מיושן

להשלים את משימותיו. כפי שאציג בהמשך, זו לא הטעות היחידה בפרק. הטעויות – שיפורטו להלן – נובעות מכך ששמשי כתב את הפרק בהסתמך על שני מקורות בלבד: עדותו של מג"ד 51 בקרב ופרק מתוך ספר מיושן שנכתב על חטיבת גולני ורחוק מלהיות מקור מוסמך על מה שבאמת התרחש בקרב. חקר קרבות הוא עניין רציני, ועל החוקר אותם מוטלת האחריות להתבסס על מקורות ראשוניים כגון הקלטות של רשתות קשר, יומני מבצעים, פקודות מבצע, סיכומי מלחמה, תחקירי שבויים ועוד, לחקור מפקדים

העובדה שקציני צבא בסדיר ובמילואים מכתתים את חרבותיהם לעטים היא ראויה ומכבדת את הצבא המגדיר את עצמו "ארגון לומד". לכן שמחתי כאשר הגיע לידי באחרונה הספר "איפה אני נמצא, לעזאזל?" שכתב תא"ל (מיל") אלישיב שמשי וראה אור בהוצאת "מערכות". בחלקו הראשון עוסק הספר בהתמצאות מפקדים בשדה הקרב או ליתר דיוק בטעויות ניווט של מפקדים בשדות הקרב שהשפיעו, לדברי המחבר, על תוצאות הקרבות. מדובר בנושא חשוב ומרתק, שכן לא מעט קרבות של צה"ל אכן הושפעו במידה רבה מטעויות ניווט של מפקדים. חשיבות רבה יש, לדעתי, גם לחלקו השני של הספר העוסק בצדדים הטכניים של ההתמצאות במרחב. בהקדמה לספר כותב אלון משה

יעלון (באותה עת סגן הרמטכ"ל) ש"הספר הוא מסמך מרתק ובעל חשיבות לכל אלה העוסקים או מתעניינים במקצוע הצבאי". בעקבות מחקר שערכתי על הקרבות בחרמון במלחמת יום הכיפורים – מחקר שראה אור במאי 2005 – משך את תשומת ליבי בעיקר הפרק הרביעי בספר, העוסק בקרב של חטיבה 1 לכיבוש

חוקר במחלקה להיסטוריה של צה"ל

אלישיב שמשי

איפה אני נמצא, לעזאזל?

על התמצאות בשדה הקרב

ידוע. הכוח כלל פלוגת חי"ר מגדוד 51, את חפ"ק מג"ד 51, שתי פלוגות חי"ר מגדוד 17, את חפ"ק מג"ד 17, חצי מפלס"ר גולני, שני טנקים מגדוד 77 ואת חפ"ק המח"ט. את הפעולה יזם המח"ט, אל"ם אמיר דרורי, ואישר אלוף הפיקוד, יצחק חופי. מטרת הפעולה הייתה לחלץ את החיילים שנלכדו במוצב החרמון. ללא מידע מודיעיני, ללא סיוע אווירי וללא סיוע ארטילרי הצליח הכוח להגיע לקרבת המוצב תוך שהוא מניס את גדוד קומנדו 183 הסורי שהיה ערוך על גבעה 1614, גורם לו לעשרות נפגעים, מתגבר על מחרוזות מוקשים ומשמיד כוחות סוריים שיצאו נגדו להתקפות נגד. למרבה הצער בלם את הכוח הממונע גדוד צנחנים 82 הסורי שהיה ערוך על הרכסים שממערב למוצב. בשל מספרם הרב של הנפגעים

חקר קרבות הוא עניין רציני, ועל החוקר אותם מוטלת האחריות להתבסס על מקורות ראשוניים כגון הקלטות של רשתות קשר, יומני מבצעים, פקודות מבצע, סיכומי מלחמה, תחקירי שבויים ועוד, לחקור מפקדים רבים ככל האפשר כדי להצליב עדויות, לבחון תצלומי אוויר וכד'

נערכה בתאריך 21-22 באוקטובר 1973 על-ידי שתי חטיבות חי"ר. לפי התוכנית, על חטיבת הצנחנים הוטל לכבוש את מוצב החרמון הסורי, ועל חטיבת חי"ר 1 (גולני) הוטל לכבוש את מוצב החרמון הישראלי" (עמ' 55). ההתקפה השנייה – מבצע "קינח" – הייתה מבצע פיקודי, שבמסגרתו הוטל על חטיבה מוקטנת של צנחני מילואים (317) לכבוש את כל החרמון הסורי, ובכלל זה את מוצב "הפיתולים", את מוצב החרמון הסורי ואת שיא החרמון. על חטיבה 1 מוקטנת, מתוגברת בכוחות שריון והנדסה, הוטל לכבוש את כל כתף חרמון ואת מוצב

התקבלה בעקבות הקרב ב-8 באוקטובר, אלא הייתה קיימת מהרגע שבו נכבש המוצב ב-6 באוקטובר. כיבוש החרמון מחדש לא ירד מסדר היום של המטכ"ל ושל פיקוד הצפון בשום שלב של המלחמה, שכן נפילתו של מוצב החרמון פגעה קשות ביוקרתו של צה"ל. הידיעה על אובדן המוצב ואנשיו העיקה על הממשלה, על המטכ"ל, על אמ"ן, על חיל האוויר, על פיקוד הצפון ועל חטיבה 1 במשך כל ימי המלחמה. המועקה הזאת הייתה חריפה במיוחד בשל אי-הוודאות בנוגע לגורל הנעדרים.

● "ההתקפה השנייה לכיבוש החרמון

נאלץ המח"ט לבקש אישור לסגת בלא שהושגה המטרה – חבירה למוצב החרמון הישראלי וחילוץ הלכודים שנותרו בו – אף שכל כתף חרמון ממג'דל-שמש ועד למורדות הדרומיים של גבעה 2072 כבר הייתה בידי הכוחות של חטיבה 1. היה זה קרב יום רצוף גילויי גבורה, שבו נהרגו 23 לוחמים ומפקדים ו-55 נפצעו. אי-אפשר לסכם קרב כזה במילים "ניסיון נפל". ועוד הערה בנוגע למשפט שלעיל: ההחלטה לכבוש את החרמון מחדש לא

קרב החרמון השני הוכרע בעיקר בזכות דבקותם במשימה של לוחמי גדוד 51 שלמרות האש הכבדה שניתכה לעברם ועשרות הנפגעים שספגו נאחזו בפאתי היעדים ולא נסוגו בשום שלב

מ"פ ב' שטעה בניווט, ולכן לא דיווח זאת למג"ד. משעה 03:20 בערך, עת החל סגן אליעזר מיכאלי לנוע לעבר גבעה 19 בהוראת המג"ד, הוא שוחח עימו שלוש פעמים בלבד. בשעה 04:04 הוא דיווח שהוא נמצא על הדרך וממשיך לנוע לעבר הגבעה, והמג"ד איחל לו הצלחה. בשעה 04:30 בערך שאל אותו המג"ד מה מצבו, ומיכאלי השיב שהוא בשלבי טיפוס. המג"ד ענה לו: "יפה, סוף". לאחר ארבע דקות ניסה המג"ד להבין היכן נמצא מיכאלי, וזה השיב שהוא נמצא בירידה לפני העלייה. השיחה נקטעה, ומאז לא שוחחו יותר מיכאלי והמג"ד. בשעה 05:00 קרא מיכאלי למג"ד בקשר כדי לבקש ממנו שיודיע לטור הממונע שהופיע ממזרח לו על הכביש שלא יפתח עליו באש, אך המג"ד לא שמע אותו בשל ההמולה בקשר. במקום המג"ד ענה הסמג"ד וניסה לברר היכן נמצא מיכאלי. מיכאלי השיב שהוא נמצא שתי גבעות לפני גבעה 19, אך הוא לא יכול היה לומר בדיוק היכן הוא נמצא. באותה שעה הוא כבר עלה על גבעה 24 מכיוון דרום. בשעה 05:20 בערך נפצע המג"ד ופונה מהשטח. באותה שעה ממש זיהו אנשי הטור הממונע שניסו להתקדם לעבר הרכבל העליון את אנשי פלוגה ב' על גבעה 24, ומאחר שחשבו שאלה סורים, פתחו לעברם באש. מהאש נפצעו שלושה לוחמים. בניסיונותיו להפסיק את האש לעברו קרא מיכאלי לקצין האג"ם, רס"ן יואב לוי, שנטל את הפיקוד על הקרב לאחר שהמח"ט ומג"ד 51 נפצעו. מתעבורת הקשר ביניהם עולה שלא מיכאלי ולא קצין האג"ם הבינו היכן נמצא מיכאלי. בשעה 05:43 העלה מיכאלי השערה שהוא נמצא על גבעה 22. רק בסביבות השעה 08:40 הבין קמב"ץ גדוד 51, סגן רן גינוסר, שפלוגה ב' נמצאת בעצם ממערב לכביש, קרי על גבעה 24.

● **"הלילה הבהיר לא סייע למפקדים בשטח ההררי בו הם פעלו. היה קשה לדעת היכן כל כוח נמצא, ובמצב שנוצר החליט המג"ד להמשיך בכיבוש היעדים"** (עמ' 58). ליל 21-22 באוקטובר 1973 היה חשוך במיוחד. הקושי להבין את תמונת הקרב נבע הן מהאש הכבדה שניתכה על לוחמי הגדוד, הן בשל החשיכה והן מהשטח התלול והסלעי שהקשה על השליטה בכוחות. והיו עוד סיבות שתרמו

הפלוגה התארגנה במקומה (עמ' 56). הפלוגה התקדמה למעשה לתוך המערך הסורי שהיה סמוך לראש הגבעה. ככל הנראה חלפו ראשוני החיילים על פני כמה עמדות סוריות, ואז, בשעה 02:38, פתחו הסורים באש תופת. מפקדי הפלוגה ולוחמיה החלו להסתער לעבר עמדות הסורים תוך שהם סופגים אבדות כבדות. גם לאחר עלות השחר (שעה 05:15 בערך) לא חדלו ניסיונות ההסתערות של לוחמי פלוגות ג', א', ב' ומסייעת לעבר הסורים תוך שהם מפנים כל העת את נפגעייהם לאחור. בקרב על הגבעה נהרגו 25 לוחמים, ו-41 נפצעו. למרות מספרם הרב של הנפגעים נאחזו לוחמי הגדוד בפאתי הגבעה עד תום הקרב.

● **"המ"פ [ב'] הבין כי טעה בניווט ובמיקומו בשטח דיווח על כך למג"ד. המג"ד ניסה לברר אצל מ"פ ב' היכן הוא נמצא, אך הביירו נמשך זמן, שכן תשובה טובה לכך לא הייתה לו. המ"פ עשה מאמצים לדעת היכן הוא נמצא, אולם שוב טעה בהזדהות דיווח למג"ד שהוא על גבעה 22 ולא על גבעה 19 אליה היה צריך להגיע. בפועל, המ"פ היה על גבעה 24"** (עמ' 56-58). עד תום הקרב לא הבין

החרמון הישראלי. הסיוע שהוקצה למבצע כלל חמישה גדודי ארטילריה, טייסת מסוקי סער, טייסת קרב, מטוסי צילום, תצפית וממסר, זרקורי חת"ם, חוקרי שבויים, יחידת סילוק פצצות ועוד. חשוב לציין שבניגוד לחטיבה 317, שמרבית יחידותיה הוקצו למבצע הפיקודי, הייתה לחטיבה 1 גם גזרת אחריות בצפון המובלעת, ומרבית יחידותיה היו פרוסות בקווי המגע וניהלו קרבות לבלימת התקפות נגד סוריות.

● **"הגדוד בפיקודו של סא"ל יודקה פלד החל בתנועה רגלית מאזור מג'דל-שמס בסביבות השעה 19:00"** (עמ' 56). יודקה פלד היה בעת ההיא רס"ן. פלוגה א' של הגדוד בפיקוד הסמג"ד החלה לנוע ממג'דל-שמס בשעה 18:00. שאר הגדוד וחפ"ק המח"ט החלו לנוע בשעה 18:40.

● **"בסביבות השעה 02:00 הגיע הגדוד לעיקול הטנק"** (עמ' 56). פלוגה א' וחפ"ק הסמג"ד הגיעו ל"עיקול הטנק" בשעה 23:30. שאר הגדוד חבר אליהם בשעה 01:00.

● **"כאשר הגיעה הפלוגה סמוך לגבעה, נפתחה עליה אש אויב יעילה שפגעה ברבים מחייליה. החיילים תפסו מחסות,**

ליצירתה של תמונת קרב לקויה: העובדה שחפ"ק המג"ד וחפ"ק המח"ט נקלעו לקו האש, שיעור האבדות הגבוה בקרב המפקדים בשלוש השעות הראשונות של הקרב וכניסת גורמים רבים לרשת החטיבתית. מג"ד 51 דבק במשימתו לא לאור המצב שנוצר, אלא למרות הקשיים העצומים.

● **"פלוגה א' יצאה להסתערות על גבעה 17 ... המ"פ נהרג, והפלוגה נסוגה לאחור"** (עמ' 58). פלוגה א' יצאה להסתערות על שתי השלוחות שממזרח לגבעה 16 ולא על גבעה 17. בהסתערות על מערך הסורים נפצע המ"פ אנושות ומת לאחר שבועיים בבית החולים. הפלוגה אומנם לא המשיכה בהסתערות בשל מספרם הרב של הנפגעים, אך לא נסוגה לאחור. נכון שהמחלקה העורפית לא ניסתה לעבור קדימה דרך שתי המחלקות שנפגעו ולא הסתערה, אך זאת בעיקר בשל האש המדויקת והנחיתות הטופוגרפית שבה נמצאה.

● **"למרות המצב הקשה בו היה נתון הגדוד האמין המג"ד שאפשר להתגבר על האויב. אמונתו נשענה על הידיעה שפלוגה ב' נמצאת על גבעה 22 והוא יכול להפעילה כדי לפגוע במערך הסורי מכיוון צפון"** (עמ' 58). כבר ציינתי מקודם שבשום שלב לא חשב המג"ד או ידע שפלוגה ב' נמצאת על גבעה 22. מג"ד 51 דבק במשימתו לא בשל אמונה אלא לאור הפקודה שקיבל, אבל בשעה 04:57 כבר הבין שאין ביכולתו להשלים את משימתו. לשאלת המח"ט בקשר אם יוכל לקחת את הגבעה שעימה הוא מקיים מגע ענה: "הצרה שאין לי פה אף אחד ש... רק אני לבד פה כנראה... קדימה בקצה הרכס שלנו יש עמדות. לא נעים להגיד, אבל אני לא מזהה... אין לי פה כעת שום מסגרת. פה יש לי יותר מדי כאלה ששוכבים קדימה, פגועים, אני רוצה קודם כול להוציא אותם לפני האור".

● **"מה שהכריע את הקרב בסופו של דבר היו הטנקים של 'כוח שפיפון' שהגיעו וירו לעבר גבעה 16 בתוספת אש ארטילרית כבדה שהחטיבה הנחיתה על היעדים הסוריים. ההתנגדות הסורית נשברה, וכל שנתר ללוחמי גדוד 51 היה לסרוק את השטח ולהשתלט על מוצב החרמון הישראלי שנמצא עזוב"** (עמ' 58). חמשת

הטנקים בפיקודו של רס"ן יוסף ניסים, סמג"ד 74, שהיו בטור הממונע ("כוח שפיפון") לא ירו אפילו פגז אחד לעבר גבעה 16. ראשית, משום שלא הייתה להם כלל זווית ירי לראש הגבעה. שנית, לו היו יורים, היו פוגעים בעיקר בלוחמי גדוד 51 שחצצו בינם לבין הסורים. קידום הטנקים בציר הכביש לעבר הרכבל העליון בטרם עלות השחר היה שגיאה טקטית, שלא זו בלבד שלא הועילה להכרעת הקרב, אלא בעיקר הפריעה לכך. הטנקים ירו בשוגג לעבר סיירת גולני שהייתה ברכבל העליון והייתה בהמשך לקו הירי של הטנקים. המטרה של הטנקים – שירו אש מקלעים – הייתה כוח החסימה הסורי שהיה ממוקם מדרום לרכבל העליון. זעקות קציני הסיירת

ניתוח קרב שהתבצע על סמך עובדות שגויות ולא מבוססות הוביל למסקנות לא נכונות, ומוטב שלא היה נערך כלל. קל וחומר שאין למפקדי צה"ל מה ללמוד ממנו

בקשר במטרה לשים קץ לאש הטנקים חסמו לפרקי זמן ממושכים את רשת הקשר של החטיבה ברגעים קריטיים של הקרב. קרב החרמון השני הוכרע בעיקר בזכות דבקותם במשימה של לוחמי גדוד 51 שלמרות האש הכבדה שניתכה לעברם ועשרות הנפגעים שספגו נאחזו בפאתי היעדים ולא נסוגו בשום שלב. הגורם השני שסייע להכרעת הקרב היה הארטילריה שהונחתה במהלך הלילה והבוקר על מערכי הסורים.

● **"גם התנועה בשטח בו יש ירידה תלולה לפני העלייה לגבעה 24 הייתה צריכה להדליק נורה אדומה משום שבכיוון התנועה לגבעה 19 לא קיימת ירידה כזו"** (עמ' 62-63). בציר שהוכתב למ"פ ב בטרם יצא למשימתו ישנה ירידה תלולה במורד הצפוני של גבעה 16 עד לכביש המוליך למוצב מהרכבל העליון. אחרי חציית הכביש ישנה ירידה תלולה נוספת

לתוך עמק אשחר, ואז היה על הפלוגה לטפס במעלה גבעה 19.

● **"המ"פ דיווח למג"ד כי יורים עליו ושהוא חש שטעה בשטח... המג"ד שקיבל דיווח על הימצאות הפלוגה בגבעה 22, סמך על דיווח זה ובהתאם לכך הפעיל את הכוחות"** (עמ' 63). בעת שהטור הממונע פתח באש לעבר פלוגה ב', כבר היה המג"ד פצוע, ולכן דיווח המ"פ לקצין האג"ם שיורים עליו. בשום שלב לא דיווח המ"פ לאיש שהוא חש כי טעה בדרכו. כאמור, מ"פ ב' דיווח שהוא נמצא על גבעה 22 לקצין האג"ם רק בשעה 05:43, כ-20 דקות לאחר שהמג"ד נפצע ופונה מהשטח. לכן המג"ד לא יכול היה להפעיל את הכוחות על סמך הדיווח הזה.

● **"הטעות בהתמצאות של פלוגה ב' לא זו בלבד שלא הביאה למפנה המצופה, אלא גרעה פלוגת חי"ר מסד"כ הגדוד בזמן בו הוא היה זקוק לה ביותר"** (עמ' 64). לשם הדיוק יש לציין שמ"פ ב' יצא לכיוון גבעה 19 רק עם שתי מחלקות. מחלקה שלישית נותרה על גבעה 16 והשתתפה בלחימה יחד עם פלוגה ג'. נכון שכל כוח היה דרוש בעת הקרב, אבל מדוע לא תוהה המחבר על כך שפלוגת הסיור החטיבתית, יחידת העילית של החטיבה, שמנתה כ-90 איש, ישבה בחוסר מעש ברכבל העליון משעה 04:20 בערך, הזמן שבו נפצע אנושות מפקדה סרן שמריהו ויניק, ועד השעה 09:30 בערך?

רק ב-09:30 הכניעה פלוגת הסיור את כוח החסימה הסורי – וגם זאת רק לאחר הוראות חוזרות ונשנות של קמב"ץ החטיבה.

גם בעדותו של המג"ד, המתפרסת על פני עמודים 58-62, ישנן שגיאות עובדתיות, אך בחרתי שלא להתייחס אליהן משום שהמחבר מעיר בסעיף המקורות (עמ' 194) שעדויות המפקדים המעורבים בקרבות עובדו מתוך ראיונות שערך עימם. לסיכום אומר רק זאת: ניתוח קרב שהתבצע על סמך עובדות שגויות ולא מבוססות הוביל למסקנות לא נכונות, ומוטב שלא היה נערך כלל. קל וחומר שאין למפקדי צה"ל מה ללמוד ממנו.

